εξασφαλίσουν ένα συμπλήρωμα των εισοδημάτων των δικαιούχων παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως, υπάγονται καταρχήν στην κοινωνική ασφάλιση κατά την έννοια του άρθρου 51 της συνθήκης και δεν εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1408/71, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 4, του κανονισμού αυτού.

3. Τα επιδόματα κοινωνικής αρωγής που καταβάλλονται βάσει αντικειμενικών κριτηρίων στους ηλικιωμένους πολίτες, με σκοπό να τους εξασφαλίσουν ένα ελάχιστο όριο μέσων συντηρήσεως, και πρέπει επομένως να εξομοιωθούν με παροχές γήρατος κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο γ, του κανονισμού 1408/71, ανήκουν στην κατηγορία των παροχών που αφορά το άρθρο 10, παράγραφος 1, εδάφιο 1, του ίδιου κανονισμού. Εφόσον δεν υπάρχουν ειδικές διατάξεις σχετικά με τα επιδόματα αυτά στον εν λόγω κανονισμό, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η άρση των ρητρών κατοικίας που προβλέπεται στο άρθρο 10, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού αφορά και τις παροχές αυτές.

Στην υπόθεση 139/82,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Corte di cassazione προς το δικαστήριο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της συνθήκης ΕΟΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

PAOLA PISCITELLO

και

ISTITUTO NAZIONALE DELLA PREVIDENZA SOCIALE (INPS)

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία του κανονισμού 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς και τις οικογένειές τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 73),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα)

συγκείμενο από τους U. Everling, πρόεδρο τμήματος, Mackenzie Stuart και Y. Galmot, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: G. F. Mancini
γραμματέας: P. Heim

εκδίδει την ακόλουθη

ΑΠΟΦΑΣΗ

Περιστατικά

Τα πραγματικά περιστατικά, η διαδικασία και οι γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν δυνάμει του άρθρου 20 του Πρωτοκόλλου περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας έχουν συνοπτικά ως εξής:

I — Πραγματικά περιστατικά και διαδικασία

Η Paola Piscitello, ιταλίδα υπήκοος, λάμβανε από την 1η Ιανουαρίου 1973 το επίδομα κοινωνικής αρωγής, το λεγόμενο κοινωνική σύνταξη, που προβλέπεται από το άρθρο 26 του νόμου 153 της 30ής Απριλίου 1969.

Η τελευταία αυτή διάταξη ορίζει ότι η κοινωνική σύνταξη καταβάλλεται σε όλους τους ιταλούς πολίτες άνω των 65 ετών που κατοικούν στην εθνική επικράτεια και δεν έχουν εισοδήματα μεγαλύτερα από το κατώτατο όριο διαβίωσης που ορίζει ο νόμος.

Στις 25 Φεβρουαρίου 1976, η περιφερειακή γραμματεία της Associazione cristiana dei lavoratori italiani της Λιέγης πληροφόρησε το Istituto nazionale della previdenza sociale [Εθνικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας — στο εξής INPS], ότι η Piscitello είχε μεταφέρει την 1η Αυγούστου 1975 την κατοικία της στο Βέλγιο, όπου κατοικούσε ήδη ένα μέλος της οικογένειάς της.

Με πράξη που κοινοποιήθηκε στις 26 Ιουνίου 1976, το INPS γνωστοποίησε στην Piscitello ότι είχε αποφασίσει να σταματήσει να της καταβάλλει το επίδομα κοινωνικής αρωγής και ότι η ισχύς της αποφάσεως αυτής ανέτρεχε στην 1η Αυγούστου 1975.

Η Piscitello προσέφυγε κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Pretore της Έννας, στη συνέχεια δε άσκησε έφεση ενώπιον του Tribunale της Έννας. Τόσο η προσφυγή της όσο και η έφεσή της απορρίφθηκαν.

Με την αναίρεση που άσκησε κατά της αποφάσεως του Tribunale της Έννας, η Piscitello ισχυρίσθηκε ότι το σύστημα του επιδόματος κοινωνικής αρωγής του άρθρου 26 του προαναφερθέντος ιταλικού νόμου διέπεται από τις διατάξεις του άρθρου 10 του κανονισμού 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, που αφορά την άρση των ρητρών κατοικίας, έστω και αν η παροχή αυτή καταβάλλεται χωρίς να έχουν καταβληθεί εισφορές.

Με διάταξη της 14ης Ιανουαρίου 1982, το Corte di cassazione αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Πρέπει, λόγω της "άρσεως των ρητρών κατοικίας", η οποία προβλέπεται στο άρθρο 10 του κοινοτικού κανονισμού 1408/71 της 14ης Ιουνίου 1971, να θεωρηθεί ότι καταργήθηκε η ρύθμιση του άρθρου 26 του νόμου 153 της 30ής Απριλίου 1969, σύμφωνα με την οποία προϋπόθεση της χορηγήσεως και της καταβολής της κοινωνικής συντάξεως είναι να κατοικεί ο ιταλός πολίτης στην εθνική επικράτεια, είναι δε συνεπώς δυνατό ή όχι η σύνταξη αυτή να ανασταλεί ή να καταργηθεί επειδή ο δικαιούχος μεταφέρει την κατοικία του στο έδαφος άλλου κράτους μέλους, ενόψει μάλιστα αφενός μεν της φύσεως της κοινωνικής συντάξεως ως παροχής κοινωνικής πρόνοιας (πρβλ. την απόφαση 157 του Corte costituzionale της 15ης Δεκεμβρίου 1980), αφετέρου δε του χαρακτήρα της ως παροχής γήρατος, καθώς και ενόψει της διατάξεως του άρθρου 4, παράγραφος 1, του κοινοτικού κανονισμού 1408/71, σύμ-

φωνα με την οποία ο κανονισμός αυτός "ισχύει για όλες τις νομοθεσίες που αφορούν τον κλάδο κοινωνικής ασφαλίσεως... παροχές γήρατος";»

Η διάταξη περί παραπομπής πρωτοκολλήθηκε στη γραμματεία του Δικαστηρίου στις 30 Απριλίου 1982.

Σύμφωνα με το άρθρο 20 του Πρωτοκόλλου περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου, γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν η Piscitello, εκπροσωπούμενη από τον Ugo Novelli, δικηγόρο στο ιταλικό Corte di cassazione, το Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS), εκπροσωπούμενο από τον πρόεδρό του Ruggero Ravenna, η ιταλική κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον Pier Giorgio Ferri, avvocato dello Stato, η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από την G. Dagtoglou, Treasury Solicitor's Department, επικουρούμενη από τον Henry Knorpel, solicitor στο υπουργείο υγείας και κοινωνικής ασφαλίσεως, και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον Oreste Montalto, μέλος της νομικής υπηρεσίας της.

Κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή και μετά από ακρόαση του γενικού εισαγγελέα, το Δικαστήριο αποφάσισε, σύμφωνα με τα άρθρα 21 του Οργανισμού και 45 του κανονισμού διαδικασίας, να προχωρήσει στη διεξαγωγή αποδείξεων.

Με επιστολή της 16ης Δεκεμβρίου 1982, ο γραμματέας κάλεσε τους διαδίκους της κύριας δίκης να απαντήσουν πριν από τις 11 Ιανουαρίου 1983 σε διάφορα ερωτήματα που είχε θέσει το Δικαστήριο.

Τα ερωτήματα που απευθύνονταν στην Piscitello αφορούσαν το ζήτημα αν:

1. Είχε ασκήσει επαγγελματική δραστηριότητα και ήταν ασφαλισμένη πριν από τη χορήγηση του επιδόματος κοινωνικής αρωγής;

2. Ήταν χήρα διακινούμενου εργαζομένου (άρθρο 2 του κανονισμού 1408/71 της 14ης Ιουνίου 1971, ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 73);

3. Στο Βέλγιο συντηρεί κάποιο μέλος της οικογένειάς της (άρθρο 2 του κανονισμού 1408/71 και άρθρο 10 του κανονισμού 1612/68, της 15ης Οκτωβρίου 1968, ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33);

Από το INPS ζητήθηκε να απαντήσει στο ακόλουθο ερώτημα:

Το επίδομα κοινωνικής αρωγής χορηγήθηκε στην Piscitello σαν συμπλήρωμα άλλων παροχών; Αν ναι, ποιων;

Οι απαντήσεις του INPS και της Piscitello πρωτοκολλήθηκαν στη γραμματεία του Δικαστηρίου στις 13 και 20 Ιανουαρίου 1983 αντιστοίχως.

Σύμφωνα με το άρθρο 95, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού διαδικασίας, το Δικαστήριο αποφάσισε, με διάταξη της 15ης Δεκεμβρίου 1982, να αναθέσει την εκδίκαση της υποθέσεως στο τρίτο τμήμα.

II — Σύνοψη των γραπτών παρατηρήσεων που κατατέθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου

Σύμφωνα με την *προσφεύγουσα*, το γεγονός ότι η κοινωνική σύνταξη που αναφέρεται στο άρθρο 26 του ιταλικού νόμου 153, της 30ής Απριλίου 1969, καταβάλλεται ανεξάρτητα από την ύπαρξη οποιασδήποτε σχέσεως εξαρτημένης εργασίας δεν μπορεί να έχει επίδραση πάνω στη φύση της παροχής. Εφόσον το INPS οφείλει να καταβάλλει την κοινωνική σύνταξη σε κάθε πολίτη άνω των 65 ετών που δεν έχει εισοδήματα, πρόκειται για υποχρεωτική παροχή. Συνεπώς, κατά την άποψη της προσφεύγουσας, η άρση των ρητρών κατοικίας που προβλέπει το άρθρο 10 του κανονισμού 1408/71 του Συμβουλίου εφαρμόζεται στην προκειμένη περίπτωση και καθιστά ανενεργή την υποχρέωση κατοικίας που θεσπίζει το άρθρο 26 του προαναφερθέντος ιταλικού νόμου.

Το *Istituto nazionale della previdenza sociale* (INPS) θεωρεί ότι στην προκειμένη περί-

πτωση δεν εφαρμόζεται η κοινοτική νομοθεσία και ότι συνεπώς η αίτηση που υπέβαλε το Corte di cassazione για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως δεν είναι ούτε βάσιμη ούτε παραδεκτή.

Κατά το INPS, οι παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως πρέπει να διακρίνονται σε αυτές που ανήκουν στο σύστημα της *κοινωνικής πρόνοιας* όπως το επίδικο επίδομα κοινωνικής αρωγής, και σε αυτές που καταβάλλονται βάσει της *υποχρεωτικής κοινωνικής ασφαλίσεως*.

Στην πρώτη κατηγορία των παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως, στην οποία ανήκει το επίδικο επίδομα κοινωνικής αρωγής, εφαρμόζεται το άρθρο 38, παράγραφος 1, του συντάγματος. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, η βάση του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας είναι το καθήκον συλλογικής ευθύνης που έχει το κράτος απέναντι στους ηλικιωμένους πολίτες που δεν έχουν κανένα δικαίωμα να ζητήσουν την καταβολή της συντάξεως που προβλέπεται για τους ασφαλισμένους εργαζόμενους (συνταγματικό δικαστήριο, απόφαση 157, της 15ης Δεκεμβρίου 1980).

Η δεύτερη κατηγορία των παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως, στην οποία εφαρμόζεται το άρθρο 38, παράγραφος 2, του συντάγματος, εντάσσεται στο σύστημα αλληλεγγύης ομάδας που προέρχεται από το σύστημα της υποχρεωτικής ασφαλίσεως (συνταγματικό δικαστήριο, απόφαση 85, της 26ης Ιουλίου 1979).

Το INPS θεωρεί ότι το επίδομα κοινωνικής αρωγής είναι ξένο προς το πνεύμα και τους σκοπούς, το περιεχόμενο και τους στόχους της συνθήκης της Ρώμης και των κοινοτικών κανονισμών που εκδόθηκαν σε εκτέλεσή της.

Κατά το INPS, ο κανονισμός 1408/71, της 14ης Ιουνίου 1971, εφαρμόζεται μόνο στους μισθωτούς και τις οικογένειές τους που διακινούνται στο εσωτερικό της Κοινότητας και αφορά αποκλειστικά και μόνο σχέσεις υποχρεωτικής κοινωνικής ασφαλίσεως που προέρχονται από την άσκηση κάποιας μισθωτής δραστηριότητας. Συνεπώς, το επίδικο επίδομα κοινωνικής αρωγής δεν μπορεί να εξομοιωθεί με τις παροχές γήρατος που αναφέρονται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο γ, του ίδιου κανονισμού.

Κατά την άποψη του INPS, από το προσωπικό και το καθ' ύλη πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1408/71 συνάγεται ότι το άρθρο 10 του κανονισμού αυτού, που αφορά την άρση των ρητρών κατοικίας, δεν μπορεί να εφαρμοστεί στις παροχές συντάξεων που εντάσσονται σε σύστημα κοινωνικής πρόνοιας.

Το INPS, το οποίο αναφέρεται ιδίως στην απόφαση της 16ης Μαΐου 1979 (FNROM κατά Mura, 236/78, Racc. σ. 1819), θεωρεί εξάλλου ότι εν προκειμένω δεν μπορεί να γίνει επίκληση της κοινοτικής νομοθεσίας, αφού το δικαίωμα επί του επιδόματος κοινωνικής αρωγής δεν αποκτήθηκε ούτε ήταν δυνατή η εξακολούθηση της καταβολής του βάσει της νομοθεσίας αυτής.

Σύμφωνα με την *ιταλική κυβέρνηση*, το ερώτημα που υπέβαλε το Corte di cassazione απαιτεί την εξέταση της φύσης του επίδικου επιδόματος κοινωνικής αρωγής, προκειμένου να διαπιστωθεί αν το επίδομα αυτό εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1408/71.

Η ιταλική κυβέρνηση διευκρινίζει ότι, δυνάμει του άρθρου 26 του νόμου 153 της 30ής Απριλίου 1969, το επίδομα κοινωνικής αρωγής χορηγείται αυτόματα σε κάθε ηλικιωμένο που δεν δικαιούται άλλη ασφαλιστική παροχή ή παροχή κοινωνικής πρόνοιας και δεν διαθέτει τα απαραίτητα εισοδήματα, σύμφωνα με τα στοιχεία που προκύπτουν από τη φορολογική του κατάσταση, για να εξασφαλίσει τις βιοτικές ανάγκες του. Το επίδομα αυτό χορηγείται ανεξάρτητα από το ζήτημα αν ο ενδιαφερόμενος είχε εργαστεί προηγουμένως ως μισθωτός ή αν έλκει δικαιώματα από κάποιο μισθωτό. Αν άλλωστε ο ενδιαφερόμενος έχει εισοδήματα ανώτερα από το κατώτερο όριο που ορίζει ο νόμος, μειώνεται το ποσό του επιδόματος κοινωνικής αρωγής.

Η ιταλική κυβέρνηση θεωρεί ότι, λόγω της φύσης του επίδικου επιδόματος, δεν πρέπει να επεκταθεί στην προκειμένη περίπτωση η λύση που έδωσε το Δικαστήριο στην απόφαση της 9ης Οκτωβρίου 1974 (Caisse régionale d'assurance maladie de Paris κατά

Biason, 24/74, Racc. σ. 999), αφού η υπόθεση εκείνη αφορούσε ένα συμπληρωματικό επίδομα που καταβαλλόταν στο δικαιούχο συντάξεως αναπηρίας την οποία ο ενδιαφερόμενος δικαιούνταν λόγω της ιδιότητάς του ως μισθωτού.

Κατά την ιταλική κυβέρνηση, από τις διατάξεις του κανονισμού 1408/71 που ορίζουν το προσωπικό και το καθ' ύλη πεδίο εφαρμογής του κανονισμού αυτού συνάγεται ότι ο κανονισμός αφορά τις παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως που τα κράτη μέλη χορηγούν στους υπηκόους τους λόγω της ιδιότητάς τους ως μισθωτών ή ως μελών οικογενειών μισθωτών κατά την έννοια των άρθρων 1 και 2 του κανονισμού αυτού. Σύμφωνα με την άποψη της ιταλικής κυβερνήσεως, οι παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως, οι οποίες απαριθμούνται στο άρθρο 4 του κανονισμού 1408/71, πρέπει να διακρίνονται από τις παροχές κοινωνικής πρόνοιας που καταβάλλονται στα ηλικιωμένα άτομα, η διάκριση αυτή δε βασίζεται στη λειτουργία και στις προϋποθέσεις της χορηγήσεως των παροχών.

Κατά την *κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου,* με το προδικαστικό ερώτημα που υπέβαλε το Corte di cassazione ζητείται ο προσδιορισμός των αποτελεσμάτων των άρθρων 4 και 10 του κανονισμού 1408/71 επί των διατάξεων του άρθρου 26 του ιταλικού νόμου 153 της 30ής Απριλίου 1969.

Η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υπενθυμίζει ότι, ενώ το Δικαστήριο, κατά πάγια νομολογία, δεν είναι αρμόδιο να αποφαίνεται επί διατάξεων του εσωτερικού δικαίου σε σχέση με τους κανόνες του κοινοτικού δικαίου, μπορεί πάντως να παρέχει στο εθνικό δικαστήριο τα ερμηνευτικά στοιχεία που απορρέουν από το κοινοτικό δίκαιο και που θα μπορέσουν να το οδηγήσουν να εκτιμήσει τα αποτελέσματα των διατάξεων αυτών. Κατά συνέπεια, η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου θεωρεί ότι εναπόκειται στο Δικαστήριο να προσδιορίσει αφενός μεν τα κριτήρια βάσει των οποίων η σύνταξη που καταβάλλεται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο και εξασφαλίζει ένα ελάχιστο εισόδημα για τα ηλικιωμένα άτομα χαρακτηρίζεται ως παροχή γήρατος κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο γ, του κανονισμού 1408/71 ή ως παροχή κοινωνικής πρόνοιας που αποκλείεται, βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 4, από το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού, αφετέρου δε τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες εφαρμόζεται στη σύνταξη αυτή η άρση των ρητρών κατοικίας που προβλέπει το άρθρο 10 του κανονισμού 1408/71.

Σύμφωνα με την κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, το Δικαστήριο δέχεται πάγια ότι η νομοθεσία που αφορά συγχρόνως τις παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως και τα επιδόματα κοινωνικής πρόνοιας δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο συνολικής κατατάξεως βάσει των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου.

Από τη νομολογία του Δικαστηρίου συνάγεται ότι οι παροχές κοινωνικής πρόνοιας εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των κοινοτικών κανονισμών, αφενός μεν όταν η χορήγηση των παροχών αυτών ζητείται από διακινούμενους εργαζόμενους ως συμπλήρωμα των παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως που δικαιούνται λόγω της ιδιότητάς τους ως μισθωτών (απόφαση της 22ας Ιουνίου 1972, Frilli κατά Βελγικού Δημοσίου, 1/72, Racc. σ. 457· απόφαση της 28ης Μαΐου 1974, Callemeyn κατά Βελγικού Δημοσίου, 187/73, Racc. σ. 553· απόφαση της 9ης Οκτωβρίου 1974, Caisse régionale d'assurance maladie de Paris κατά Biason, 24/74, που αναφέρθηκε παραπάνω), αφετέρου δε όταν η χορήγηση από τις υπηρεσίες ενός κράτους μέλους ενός επιδόματος κοινωνικής πρόνοιας σε μέλος της οικογένειας του διακινούμενου εργαζομένου συντελεί στη διασφάλιση της ελευθερίας του εργαζομένου αυτού να ασκεί τις επαγγελματικές δραστηριότητές του στο εν λόγω κράτος μέλος (απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 1974, Costa κατά Βελγικού Δημοσίου, 39/74, Racc. σ. 1251· απόφαση της 17ης Ιουνίου 1975, σύζυγοι F. κατά Βελγικού Δημοσίου, 7/75, Racc. σ. 679· απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 1976, Inzirillo

κατά Caisse d'allocations familiales de l'arrondissement de Lyon, 63/76, Racc. σ. 2057).

Σύμφωνα με την κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου το Corte di cassazione δεν παρέσχε τα αναγκαία στοιχεία για την υπαγωγή του επιδόματος κοινωνικής αρωγής στο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας ή στο σύστημα ασφαλίσεως των μισθωτών. Η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου παρατηρεί πάντως ότι η χορήγηση του επιδόματος αυτού εξαρτάται από τη συνδρομή αντικειμενικών προϋποθέσεων και δεν προϋποθέτει τον έλεγχο της ατομικής καταστάσεως του ενδιαφερομένου βάσει της οποίας ο αρμόδιος φορέας θα μπορούσε ενδεχομένως να αυξάνει ή να μειώνει το ύψος της παροχής ανάλογα με τις ανάγκες και τα έσοδα του αιτούντος.

Κατά τη γνώμη της κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, αν το επίδομα κοινωνικής αρωγής μπορεί να υπαχθεί σε έναν από τους κλάδους της κοινωνικής ασφαλίσεως που αναφέρονται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, του κανονισμού 1408/71, πρέπει να θεωρηθεί ως παροχή γήρατος κατά την έννοια του στοιχείου γ της διατάξεως αυτής, αφού η ιταλική νομοθεσία θέτει την προϋπόθεση ηλικίας, δηλαδή τη συμπλήρωση των 65 ετών.

Η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου τονίζει ότι στις σκέψεις 20 και 21 της αποφάσεως της 22ας Ιουνίου 1972 (Frilli, υπόθεση 1/72, που αναφέρθηκε παραπάνω), το Δικαστήριο έκρινε ότι οι δυσχέρειες που απορρέουν, σε ό,τι αφορά τους κοινοτικούς κανόνες, από την εφαρμογή των γενικών συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως, τα οποία αφενός μεν επιδιώκουν την ταυτόχρονη προστασία των μισθωτών εργαζομένων που καλύπτονται λόγω της ιδιότητάς τους αυτής από την κοινωνική ασφάλιση και των προσώπων που δεν καλύπτονται από την ασφάλιση αυτή, αφετέρου δε βασίζονται σε προϋποθέσεις ιθαγένειας και κατοικίας, δεν μπορούν να επιλυθούν στο σύνολό τους παρά μόνο με τη θέσπιση κοινοτικής νομοθεσίας. Από το γεγονός όμως αυτό δεν μπορεί να θιγεί το δικαίωμα και καθήκον των δικαστηρίων να εξασφαλίζουν την προστασία των διακινούμενων εργαζομένων σύμφωνα με τις αρχές της κοινωνικής νομοθεσίας της Κοινότητας και χωρίς να διαταράσσεται το σύστημα που θεσπίζουν οι σχετικές εθνικές νομοθεσίες.

Βάσει των αρχών αυτών το Δικαστήριο ερμήνευσε το άρθρο 10 του κανονισμού 1408/71. Στην απόφαση της 9ης Οκτωβρίου 1974 (Biason, υπόθεση 24/74, που αναφέρθηκε παραπάνω), το Δικαστήριο έκρινε ότι το συμπληρωματικό επίδομα που χορηγείται σε ένα κράτος μέλος στο δικαιούχο συντάξεως αναπηρίας εξακολουθεί να καταβάλλεται στον ενδιαφερόμενο όταν μεταφέρει την κατοικία του στο έδαφος άλλου κράτους μέλους, εφόσον το επίδομα αυτό εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της κοινοτικής νομοθεσίας, ακόμη και αν σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία το συμπληρωματικό επίδομα καταβάλλεται μόνο στα πρόσωπα που κατοικούν στην εθνική επικράτεια.

Η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου δηλώνει ότι υιοθετεί την άποψη που εξέφρασε με τις προτάσεις του ο γενικός εισαγγελέας στην προαναφερθείσα υπόθεση 24/74, σύμφωνα με την οποία «δεν είναι δυνατή η γενική εφαρμογή της δυνατότητας εξαγωγής που προβλέπουν τα άρθρα 10 των κοινοτικών κανονισμών 3 και 1408/71 σε όλες τις περιπτώσεις συμπληρωματικών παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως ή εγγυημένων ελάχιστων εισοδημάτων».

Κατά την άποψη της κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, από την εξέταση των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου και της νομολογίας του Δικαστηρίου συνάγονται τρεις μεγάλες ερμηνευτικές αρχές.

Πρώτο, το άρθρο 10 εντάσσεται στο πλαίσιο του άρθρου 51 της συνθήκης και έχει σκοπό να εξασφαλίσει το ότι ο διακινούμενος εργαζόμενος και τα πρόσωπα που συντηρεί δεν θα στερηθούν τους καρπούς της εργασίας του λόγω της μεταφοράς της κατοικίας του σε άλλο κράτος μέλος.

Δεύτερο, δεν χρειάζεται να επιλυθεί το ζήτημα αν το δικαίωμα επί παροχής που εξασφαλίζει στα ηλικιωμένα άτομα ένα ελάχιστο εισόδημα μπορεί να διατηρηθεί σε περίπτωση που ο ενδιαφερόμενος μεταφέρει την κατοικία του σε άλλο κράτος

μέλος, βάσει ερμηνείας του άρθρου 10 του κανονισμού 1408/71. Από τις αποφάσεις που εξέδωσε το Δικαστήριο στις υποθέσεις 187/73, Callemeyn κατά Βελγικού Δημοσίου, και 63/76, Inzirillo κατά Caisse d'allocations familiales de l'arrondissement de Lyon, που αναφέρθηκαν παραπάνω, προκύπτει ότι το δικαίωμα αυτό εξασφαλίζεται από το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 1408/71 και από το άρθρο 7 του κανονισμού 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας. Εξάλλου, το δικαίωμα αυτό εξασφαλίζεται ιδίως από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση κοινωνικής και ιατρικής αρωγής, της 11ης Δεκεμβρίου 1953, την οποία έχουν κυρώσει όλα τα κράτη μέλη.

Τρίτο, η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου παρατηρεί ότι, αν επιβληθεί η δυνατότητα εξαγωγής των παροχών κοινωνικής αρωγής, θα διαταραχθούν τα συστήματα που καθορίζουν οι διάφορες εθνικές νομοθεσίες, αφού δεν υπάρχουν κοινοτικοί μηχανισμοί για την εκτίμηση ιδίως των εισοδημάτων σε άλλα κράτη μέλη και για την κατανομή των εξόδων μεταξύ των ενδιαφερόμενων εθνικών υπηρεσιών.

Για όλους αυτούς τους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω, το Ηνωμένο Βασίλειο θεωρεί ότι το επίδικο επίδομα κοινωνικής αρωγής δεν πρέπει να επεκταθεί πέρα από τις περιπτώσεις στις οποίες η εθνική νομοθεσία παρέχει στους μισθωτούς (τώρα μάλιστα και στους ανεξάρτητους επαγγελματίες), καθώς και στα μέλη των οικογενειών τους, δικαίωμα επί παροχών που αποτελούν συμπλήρωμα άλλων παροχών που καταβάλλονται βάσει της νομοθεσίας του ίδιου κράτους μέλους και των οποίων η εξαγωγή επιτρέπεται δυνάμει του άρθρου 10 του κανονισμού 1408/71.

Η *Επιτροπή* δηλώνει ότι έχει αρχίσει τις προπαρασκευαστικές εργασίες για την κατάρτιση ενός νέου κανονισμού σχετικά με την εναρμόνιση των μεικτής φύσεως παροχών που δεν βασίζονται στην καταβολή εισφορών. Οι εργασίες αυτές της Διοικητικής Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για την κοινωνική ασφάλιση των διακινούμενων εργαζομένων βασίζονται σε ένα έγγραφο που κατάρτισε το Διεθνές Γραφείο Εργασίας στις 24 Μαρτίου 1981 κατόπιν αιτήσεως της Επιτροπής. Στο έγγραφο αυτό το Διεθνές Γραφείο Εργασίας τονίζει ότι το προτεινόμενο σύστημα εναρμονίσεως συμπληρώνει πράγματι το ισχύον σύστημα, αφού ο κανονισμός 1408/71 θα εφαρμόζεται πλέον σε ορισμένες παροχές που δεν βασίζονται στην καταβολή εισφορών.

Σύμφωνα με την Επιτροπή, η λύση προς την οποία φαίνεται να προσανατολίζεται η πλειοψηφία των μελών της Διοικητικής Επιτροπής είναι η εξής: αν μετά την κτήση του δικαιώματος επί παροχής που δεν στηρίζεται στην καταβολή εισφορών ο δικαιούχος εγκαταλείψει το έδαφος του κράτους μέλους οφειλέτη, παύει να συγκεντρώνει τις προϋποθέσεις κτήσεως του δικαιώματος επί της εν λόγω παροχής, μπορεί όμως να ασκήσει τα δικαιώματά του επί των αντίστοιχων παροχών που χορηγούνται δυνάμει της νομοθεσίας του κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου έχει μεταφέρει την κατοικία του.

Σύμφωνα με την Επιτροπή, οι προκαταρκτικές αυτές παρατηρήσεις δεν θα ασκήσουν καμιά επίδραση στην απάντηση που προτίθεται να δώσει στο Corte di cassazione βάσει της ισχύουσας κοινοτικής νομοθεσίας.

Προκειμένου να διασαφηνίσει ακόμη περισσότερο τις παρατηρήσεις της, η Επιτροπή υποδιαιρεί το προδικαστικό ερώτημα σε τρία μέρη.

Σε ό,τι αφορά καταρχάς το ζήτημα αν το επίδικο επίδομα κοινωνικής αρωγής ανήκει στις παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως κατά την έννοια του άρθρου 51 της συνθήκης και του κανονισμού 1408/71, η Επιτροπή παρατηρεί ότι το επίδομα αυτό δεν διαφέρει κατά βάση από τις άλλες μεικτής φύσεως παροχές που δεν βασίζονται στην καταβολή εισφορών τις οποίες το Δικαστήριο θεωρεί ότι εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής

της κοινοτικής νομοθεσίας. Εκτός από τις αποφάσεις που μνημόνευσε η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, η Επιτροπή αναφέρεται στην απόφαση της 12ης Ιουλίου 1979, Toia κατά CRAM, 237/78, Racc. σ. 2645.

Η Επιτροπή παρατηρεί ότι το Δικαστήριο, στις αποφάσεις που εξέδωσε στις υποθέσεις 1/72, 187/73, 24/74 και 39/74, αποφάνθηκε τα εξής:

«Από την άποψη μεν της εφαρμογής του κανονισμού είναι επιθυμητή η σαφής διάκριση μεταξύ των νομικών συστημάτων που υπάγονται στην κοινωνική ασφάλιση και των συστημάτων που υπάγονται στην κοινωνική πρόνοια, δεν μπορεί όμως να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ορισμένες νομοθεσίες, λόγω των προσώπων στα οποία εφαρμόζονται, των στόχων τους και των τρόπων εφαρμογής τους, να έχουν συγχρόνως στοιχεία τόσο από τη μία όσο και από την άλλη κατηγορία και συνεπώς να είναι αδύνατη η συνολική υπαγωγή τους σε μία από τις δύο παραπάνω κατηγορίες.»

Η Επιτροπή τονίζει ότι στη σκέψη 14 της αποφάσεως στην υπόθεση 1/72, η οποία επαναλήφθηκε με παρόμοια διατύπωση στις υποθέσεις 187/73, 39/74 και 7/75, που αναφέρθηκαν παραπάνω, το Δικαστήριο αποφάνθηκε τα εξής:

«Ακόμη και αν λόγω ορισμένων χαρακτηριστικών της μια νομοθεσία που αφορά το εγγυημένο εισόδημα έχει στοιχεία κοινωνικής πρόνοιας . . ., βρίσκεται πάντως κοντά στην κοινωνική ασφάλιση, επειδή δεν προβαίνει σε εκτίμηση των ατομικών περιπτώσεων, χαρακτηριστικό γνώρισμα της πρόνοιας, και συνεπώς δημιουργεί για τους δικαιούχους μια νομικά καθορισμένη θέση, βάσει της οποίας γεννάται δικαίωμα επί παροχής ανάλογης με τις συντάξεις γήρατος που αναφέρονται στο άρθρο 2 του κανονισμού 3.»

Σύμφωνα με την Επιτροπή, από τα παραπάνω συνάγεται ότι το ιταλικό επίδομα κοινωνικής αρωγής πρέπει να θεωρηθεί ως παροχή γήρατος κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο γ, του κανονισμού 1408/71. Κατά την άποψη της Επιτροπής, το γεγονός ότι η ιταλική κυβέρνηση δεν προέβη στην κοινοποίηση που προβλέπεται από το άρθρο 5 του ίδιου κανονισμού δεν μπορεί να δικαιολογήσει την εξαίρεση του εν λόγω επιδόματος από το καθ' ύλη πεδίο εφαρμογής του κανονισμού.

Στη συνέχεια η Επιτροπή εξετάζει το ζήτημα αν ο κανονισμός 1408/71 εφαρμόζεται στην Piscitello υπό την ιδιότητά της ως μισθωτής εργαζομένης ή ως μέλους της οικογένειας διακινούμενου εργαζομένου.

Η Επιτροπή παρατηρεί ότι ο δικαιούχος ιταλικού επιδόματος κοινωνικής αρωγής δεν μπορεί να έχει την ιδιότητα του εργαζομένου, αφού το επίδομα αυτό χορηγείται μόνο εφόσον ο ενδιαφερόμενος δεν έχει άλλα εισοδήματα, άρα δεν λαμβάνει ούτε την κανονική σύνταξη κοινωνικής ασφαλίσεως.

Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι δυνάμει του άρθρου 1, στοιχείο στ, ως «μέλος της οικογένειας» νοείται κάθε πρόσωπο που ορίζεται ή αναγνωρίζεται ως μέλος της οικογένειας «από τη νομοθεσία, δυνάμει της οποίας καταβάλλονται οι παροχές . . .· πάντως, αν οι νομοθεσίες αυτές θεωρούν ως μέλος της οικογένειας ή του νοικοκυριού μόνο το πρόσωπο που ζει υπό τη στέγη του εργαζομένου, ο όρος αυτός θεωρείται ότι εκπληρούται, όταν η συντήρηση του εν λόγω προσώπου βαρύνει κυρίως τον εργαζόμενο».

Η Επιτροπή παρατηρεί ότι το ιταλικό επίδομα κοινωνικής αρωγής καταβάλλεται στους υπηκόους που συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις που προβλέπει ο νόμος 153 της 30ής Απριλίου 1969 και αποκτούν συνεπώς δικαίωμα επί της παροχής αυτής. Ο τελευταίος αυτός νόμος δεν κάνει άλλωστε καμιά αναφορά στην έννοια του μέλους της οικογένειας.

Σύμφωνα με την Επιτροπή, η οποία αναφέρεται στη σκέψη 13 της αποφάσεως που εκδόθηκε στην προαναφερθείσα υπόθεση 63/76, ο όρος «μέλος της οικογένειας»

κατά την έννοια του κανονισμού 1408/71 πρέπει να ερμηνευτεί υπό το φως της 5ης αιτιολογικής σκέψης του προοιμίου του κανονισμού αυτού και του άρθρου 10, παράγραφος 1, στοιχεία α και 6, του κανονισμού 1612/68, της 16ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας. Το άρθρο αυτό ορίζει τα εξής:

«1. Ανεξαρτήτως της ιθαγένειάς τους, έχουν δικαίωμα εγκαταστάσεως μετά του εργαζομένου υπηκόου ενός κράτους μέλους που απασχολείται στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους τα εξής πρόσωπα:

α) έκαστος των συζύγων και οι κατιόντες τους, οι οποίοι έχουν ηλικία κάτω των 21 ετών ή συντηρούνται απ' αυτόν,

6) οι ανιόντες του εργαζομένου αυτού και του συζύγου του, τους οποίους αυτός συντηρεί.»

Η Επιτροπή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ιταλική κοινωνική σύνταξη εμπίπτει στο καθ' ύλη πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1408/71 και ότι η Piscitello περιλαμβάνεται μεταξύ των προσώπων στα οποία εφαρμόζεται ο παραπάνω κανονισμός. Στη συνέχεια η Επιτροπή εξετάζει το τρίτο ζήτημα, δηλαδή αν το άρθρο 10 του παραπάνω κανονισμού επιτρέπει στην ενδιαφερόμενη να συνεχίσει να λαμβάνει στο Βέλγιο την υπό κρίση παροχή.

Η Επιτροπή παρατηρεί ότι η αρχή της «δυνατότητας εξαγωγής» των παροχών κοινωνικής πρόνοιας μπορεί να παρουσιάζει σημαντικές δυσχέρειες, όπως είναι η εκτίμηση της οικονομικής καταστάσεως του ενδιαφερομένου που κατοικεί σε άλλο κράτος μέλος, η δυνατότητα να ληφθούν υπόψη παροχές λόγω διατροφής ή κληρονομικά δικαιώματα, η ενδεχόμενη κατανομή των υποχρεώσεων μεταξύ των φορέων οφειλετών του κράτους καταγωγής και του κράτους κατοικίας.

Η Επιτροπή πάντως θεωρεί ότι για να δοθεί απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να γίνει αναδρομή στο συλλογισμό που ανέπτυξε το Δικαστήριο στην προαναφερθείσα απόφαση 24/74 σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 10 του κανονισμού 3 του Συμβουλίου. Υπό το φως της αποφάσεως αυτής, η Επιτροπή παρατηρεί ότι το άρθρο 10 του κανονισμού 1408/71, που είναι σχεδόν ταυτόσημο με το άρθρο 10 του κανονισμού 3, προβλέπει την κατάργηση των ρητρών κατοικίας, «εκτός αν ο παρών κανονισμός προβλέπει άλλως». Ο κανονισμός 1408/71 όμως δεν περιέχει διατάξεις σχετικά με την ιταλική κοινωνική σύνταξη.

Η Επιτροπή προτείνει να δοθεί η ακόλουθη απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα:

«Η ιταλική κοινωνική σύνταξη που θεσπίστηκε με το άρθρο 26 του νόμου 153 της 30ής Απριλίου 1969 εμπίπτει στο καθ' ύλη πεδίο εφαρμογής του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου. Κατά συνέπεια, εφόσον είναι μέλος της οικογένειας κατά την έννοια του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71, η Piscitello δικαιούται, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 10 του εν λόγω κανονισμού, να εξακολουθήσει να λαμβάνει την παροχή αυτή στο Βέλγιο, όπου έχει μεταφέρει την κατοικία της.»

III — Σύνοψη των γραπτών παρατηρήσεων που κατατέθηκαν ως απάντηση στα ερωτήματα που έθεσε το Δικαστήριο

Απαντώντας στα ερωτήματα προς την Piscitello, ο Rossini, μέλος του Patronato ACLI των Βρυξελλών, δηλώνει ότι η ενδιαφερόμενη δεν έχει εργαστεί ποτέ και δεν ήταν ποτέ προσωπικά ασφαλισμένη βάσει των κανόνων της ιταλικής κοινωνικής ασφαλίσεως.

Η Piscitello είναι χήρα από τον πρώτο γάμο της με τον Paolo Barbagallo, που πέθανε το 1955 και ήταν δικαιούχος συντάξεως πολέμου.

Η Piscitello από το 1962 μέχρι το 1972 έζησε στο Βέλγιο με την κόρη της και το γαμπρό της, που είναι και οι δύο διακινούμενοι εργαζόμενοι. Το 1972 η ενδιαφερόμενη παντρεύτηκε για δεύτερη φορά με τον Michele Bognanno, ο οποίος τότε ήταν δικαιούχος συντάξεως γήρατος.

Την 1η Οκτωβρίου 1973 στην Piscitello χορηγήθηκε η παροχή που εξασφαλίζει στα ηλικιωμένα άτομα ένα ελάχιστο εισόδημα και προβλέπεται από την ιταλική νομοθεσία. Μετά από κάποια διαφωνία με το σύζυγό της, η Piscitello επέστρεψε στην κόρη της στο Βέλγιο την 1η Αυγούστου 1975, ημέρα από την οποία άρχισε να ισχύει η απόφαση για την ανάκληση της χορηγήσεως της παροχής. Η Piscitello τώρα βρίσκεται σε οίκο ευγηρίας στην Έννα και λαμβάνει την ιταλική σύνταξη επιζώντος μετά το θάνατο του συζύγου της τον Αύγουστο του 1982.

Το INPS παρατηρεί ότι, αφού η Piscitello δεν υπαγόταν ποτέ στην υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση, το επίδομα κοινωνικής αρωγής δεν της χορηγήθηκε ως συμπλήρωμα άλλων παροχών.

Κατά το INPS, η Piscitello λαμβάνει τώρα σύνταξη επιζώντος η οποία προστίθεται στην παροχή που εξασφαλίζει ένα ελάχιστο εισόδημα στα ηλικιωμένα άτομα.

Το INPS διευκρινίζει ότι ο Bognanno, ο δεύτερος σύζυγος της Piscitello, δεν υπήρξε ποτέ διακινούμενος εργαζόμενος και υπαγόταν στην υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση ως γεωργός.

IV — Προφορική διαδικασία

Οι διάδικοι στην κύρια δίκη, η ιταλική κυβέρνηση, η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή ανέπτυξαν προφορικά τις παρατηρήσεις τους κατά τη συνεδρίαση της 9ης Φεβρουαρίου 1983.

Ο γενικός εισαγγελέας ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 10ης Μαρτίου 1983.

Σκεπτικό

1 Με διάταξη της 14ης Ιανουαρίου 1982, που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 30 Απριλίου 1982, το Corte di cassazione υπέβαλε, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της συνθήκης ΕΟΚ, προδικαστικό ερώτημα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 10 του κανονισμού 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς και τις οικογένειές τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 73).

2 Το ερώτημα αυτό ανέκυψε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της Piscitello και του Istituto nazionale della previdenza sociale [Εθνικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας] (INPS).

3 Η Piscitello, ιταλίδα υπήκοος, ελάμβανε από την 1η Ιανουαρίου 1983 την κοινωνική σύνταξη που προβλέπεται στο άρθρο 26 του νόμου 153 της 30ής Απριλίου 1969. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, το εν λόγω επίδομα κοινωνικής αρωγής

καταβάλλεται στους ιταλούς πολίτες άνω των 65 ετών που κατοικούν στην ιταλική επικράτεια και το ετήσιο εισόδημα των οποίων, μαζί με το εισόδημα του συζύγου τους εφόσον είναι παντρεμένοι, είναι κατώτερο από τα ποσά που προβλέπει ο νόμος.

4 Ο ιταλικός νόμος 153 της 30ής Απριλίου 1969 παρέχει στους ενδιαφερομένους — εφόσον έχουν τις προϋποθέσεις που προβλέπει ο νόμος — δικαιώματα που είναι ανεξάρτητα από κάθε κατά διακριτική ευχέρεια εκτίμηση της προσωπικής καταστάσεώς τους και της απορίας τους. Το επίδομα κοινωνικής αρωγής χορηγείται αυτόματα σε κάθε ιταλό υπήκοο που έχει συμπληρώσει το 65ο έτος της ηλικίας του, δεν δικαιούται άλλη παροχή κοινωνικής ασφαλίσεως ή κοινωνικής πρόνοιας και δεν διαθέτει, εφόσον ληφθεί υπόψη η φορολογική του κατάσταση, αρκετά εισοδήματα για να ικανοποιήσει τις βασικές βιοτικές ανάγκες του. Εξάλλου, αν ο ενδιαφερόμενος έχει άλλα εισοδήματα, μειώνεται το ποσό του επιδόματος κοινωνικής αρωγής.

5 Με απόφαση που έλαβε το INPS στις 26 Ιουνίου 1976 και η οποία ίσχυσε αναδρομικά από την 1η Αυγούστου 1975, σταμάτησε η καταβολή του επιδόματος κοινωνικής αρωγής στην Piscitello, επειδή η Piscitello είχε μεταφέρει κατά την τελευταία αυτή ημερομηνία την κατοικία της στο Βέλγιο, όπου κατοικούσε ήδη ένα μέλος της οικογένειάς της, και επομένως δεν συγκέντρωνε πλέον όλες τις προϋποθέσεις που θέτει το άρθρο 26 του προαναφερθέντος νόμου.

6 Η Piscitello πρόσβαλε την απόφαση αυτή ενώπιον του Pretore της Έννας, κατ' έφεση ενώπιον του Tribunale της Έννας, στη συνέχεια δε ενώπιον του Corte di cassazione, το οποίο θέτει το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Πρέπει, λόγω της "άρσεως των ρητρών κατοικίας", η οποία προβλέπεται στο άρθρο 10 του κοινοτικού κανονισμού 1408/71 της 14ης Ιουνίου 1971, να θεωρηθεί ότι καταργήθηκε η ρύθμιση του άρθρου 26 του νόμου 153 της 30ής Απριλίου 1969, σύμφωνα με την οποία προϋπόθεση της χορηγήσεως και της καταβολής της κοινωνικής συντάξεως είναι να κατοικεί ο ιταλός πολίτης στην εθνική επικράτεια, είναι δε συνεπώς δυνατό ή όχι η σύνταξη αυτή να ανασταλεί ή να καταργηθεί επειδή ο δικαιούχος μεταφέρει την κατοικία του στο έδαφος άλλου κράτους μέλους, ενόψει μάλιστα αφενός μεν της φύσεως της κοινωνικής συντάξεως ως παροχής κοινωνικής πρόνοιας (πρβλ. την απόφαση 157 του Corte costituzionale, της 15ης Δεκεμβρίου 1980), αφετέρου δε του χαρακτήρα της ως παροχής γήρατος, καθώς και ενόψει της διατάξεως του άρθρου 4, παράγραφος 1, του κοινοτικού κανονισμού 1408/71, σύμφωνα με την οποία ο κανονισμός αυτός "ισχύει για όλες τις νομοθεσίες που αφορούν τον κλάδο κοινωνικής ασφαλίσεως ... παροχές γήρατος";»

7 Από τη διατύπωση του προδικαστικού ερωτήματος που υπέβαλε το Corte di cassazione προκύπτει ότι το ερώτημα αφορά αφενός μεν το ζήτημα αν μια παροχή όπως το ιταλικό επίδομα κοινωνικής αρωγής εμπίπτει στο καθ' ύλη πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1408/71, αφετέρου δε το ζήτημα αν η άρση των ρητρών κατοικίας που προβλέπεται στο άρθρο 10, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού αφορά την παροχή αυτή.

Επί του πρώτου σημείου

8 Σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο γ, και παράγραφος 2, του κανονισμού 1408/71, ο κανονισμός αυτός ισχύει για όλες τις νομοθεσίες που αφορούν τους κλάδους κοινωνικής ασφαλίσεως σχετικά με τις παροχές γήρατος, ανεξάρτητα από το αν πρόκειται για σύστημα με ή χωρίς συνεισφορά. Από το άρθρο 1, στοιχείο κ, του ίδιου κανονισμού προκύπτει ότι ως «παροχή» νοείται κάθε παροχή που καταβάλλεται βάσει της νομοθεσίας των κρατών μελών «περιλαμβανομένων και όλων των τμημάτων τους που βαρύνουν το δημόσιο ταμείο». Το άρθρο 4, παράγραφος 4, του κανονισμού 1408/71 ορίζει ότι ο κανονισμός αυτός δεν ισχύει για «την κοινωνική και ιατρική πρόνοια».

9 Στη διάταξη περί παραπομπής το Corte di cassazione διευκρινίζει ότι το επίδομα κοινωνικής αρωγής που προβλέπει ο νόμος 153 της 30ής Απριλίου 1969 αποτελεί, από άποψη ιταλικού δικαίου, παροχή κοινωνικής πρόνοιας, σύμφωνα με την απόφαση 157 που εξέδωσε το Corte costituzionale στις 15 Δεκεμβρίου 1980. Όπως όμως τονίζει το ίδιο το Corte di cassazione, το γεγονός αυτό δεν είναι από μόνο του κρίσιμο από άποψη κοινοτικού δικαίου, προκειμένου να εξαιρεθεί η παροχή αυτή από το καθ' ύλη πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1408/71.

10 Όπως δέχτηκε το Δικαστήριο με την απόφαση που εξέδωσε στις 6 Ιουλίου 1978 στην υπόθεση Gillard (9/78, Racc. σ. 1661), η διάκριση μεταξύ των παροχών που εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1408/71 και των παροχών που εμπίπτουν στο πεδίο αυτό βασίζεται κυρίως στα συστατικά στοιχεία κάθε παροχής, ιδίως δε στους σκοπούς που επιδιώκονται με την παροχή αυτή και στις προϋποθέσεις για τη χορήγησή της.

11 Πρέπει καταρχάς να παρατηρηθεί ότι νομοθετικές ρυθμίσεις σαν τις ρυθμίσεις του ιταλικού νόμου 153 της 30ής Απριλίου 1969 ναι μεν μοιάζουν, λόγω ορισμένων χαρακτηριστικών τους, με ρυθμίσεις κοινωνικής πρόνοιας — αν ιδίως ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι η απορία αποτελεί ουσιαστικό κριτήριο για την εφαρμογή τους και δεν τίθεται καμιά προϋπόθεση σχετικά με περιόδους επαγ-

γελματικής δραστηριότητας, ασφαλίσεως ή εισφορών — πλησιάζουν όμως προς την κοινωνική ασφάλιση, επειδή δεν προβλέπουν πλέον την κατά περίπτωση εκτίμηση, χαρακτηριστικό της κοινωνικής πρόνοιας, και δημιουργούν επομένως για τους δικαιούχους κατάσταση που ορίζεται από το νόμο και από την οποία απορρέει δικαίωμα επί παροχής ανάλογης με τις παροχές γήρατος που αναφέρονται στο άρθρο 4 του κανονισμού 1408/71.

12 Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι, αν ληφθεί υπόψη ο ευρύς ορισμός του κύκλου των δικαιούχων, οι νομοθετικές αυτές ρυθμίσεις επιτελούν στην πραγματικότητα διπλή λειτουργία, δηλαδή αφενός μεν εξασφαλίζουν ένα κατώτατο όριο μέσων διαβιώσεως για τα πρόσωπα που δεν καλύπτονται καθόλου από το σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως, αφετέρου δε εξασφαλίζουν ένα συμπλήρωμα των εισοδημάτων των δικαιούχων ανεπαρκών παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως.

13 Κατά συνέπεια, πρέπει να γίνει δεκτό ότι ένα επίδομα σαν αυτό που προβλέπεται στο άρθρο 26 του ιταλικού νόμου 153 της 30ής Απριλίου 1969, το οποίο αφενός μεν δημιουργεί για τους δικαιούχους κατάσταση που ορίζεται από το νόμο, ενώ αποκλείεται κάθε κατά περίπτωση και κατά διακριτική ευχέρεια εκτίμηση των πραγματικών αναγκών ή καταστάσεων, αφετέρου δε μπορεί να εξασφαλίσει ένα συμπλήρωμα των εισοδημάτων των δικαιούχων παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως, υπάγεται καταρχήν στην κοινωνική ασφάλιση κατά την έννοια του άρθρου 51 της συνθήκης και δεν εξαιρείται από το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1408/71, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 4, του κανονισμού αυτού.

Επί του δεύτερου σημείου

14 Το άρθρο 10, παράγραφος 1, εδάφιο 1, του κανονισμού 1408/71 ορίζει τα εξής:

«1. Εκτός αν ο παρών κανονισμός προβλέπει άλλως, οι εις χρήμα παροχές αναπηρίας, γήρατος ή επιζώντων, οι συντάξεις εργατικών ατυχημάτων ή επαγγελματικής ασθενείας και τα επιδόματα θανάτου που αποκτώνται δυνάμει της νομοθεσίας ενός ή περισσοτέρων κρατών μελών δεν δύνανται να υποστούν καμία μείωση, τροποποίηση, αναστολή, κατάργηση, κατάσχεση επειδή ο δικαιούχος κατοικεί σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο όπου ευρίσκεται ο φορέας οφειλέτης.»

15 Σκοπός της διατάξεως αυτής είναι να διευκολύνει την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων και των μελών της οικογένειάς τους προστατεύοντας τους ενδιαφερομένους κατά της ζημίας που θα μπορούσαν να υποστούν από τη μεταφορά της

κατοικίας τους από ένα κράτος μέλος σε άλλο. Συνεπώς, με τη διάταξη αυτή επιδιώκεται να εξασφαλιστεί ότι οι ενδιαφερόμενοι θα διατηρήσουν το δικαίωμα επί των παροχών, συντάξεων και επιδομάτων που κτήθηκαν βάσει της νομοθεσίας ενός ή περισσότερων κρατών μελών, έστω και αν κατοικούν στο έδαφος κράτους μέλους άλλου από το κράτος στο οποίο βρίσκεται ο φορέας οφειλέτης.

16 Από τις παραπάνω παρατηρήσεις προκύπτει ότι ένα επίδομα σαν αυτό που προβλέπεται στο άρθρο 26 του προαναφερθέντος ιταλικού νόμου καταβάλλεται υπό τις προϋποθέσεις και βάσει αντικειμενικών κριτηρίων που καθορίζονται από το νόμο σε ηλικιωμένους πολίτες, με σκοπό να τους εξασφαλίσει ένα ελάχιστο όριο μέσων συντηρήσεως. Τα επιδόματα αυτά πρέπει επομένως να εξομοιωθούν με παροχές γήρατος κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο γ, του κανονισμού 1408/71· συνεπώς δε ανήκουν στην κατηγορία των παροχών που αφορά το προαναφερθέν άρθρο 10, παράγραφος 1, εδάφιο 1, του κανονισμού 1408/71. Εφόσον δεν υπάρχουν γενικές διατάξεις σχετικά με τα επιδόματα αυτά στον κανονισμό 1408/71, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η άρση των ρητρών κατοικίας που προβλέπεται στο άρθρο 10, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού αφορά και τις παροχές αυτές.

17 Βάσει των παραπάνω συλλογισμών, στο ερώτημα που έθεσε το Corte di cassazione πρέπει να δοθεί η εξής απάντηση:

1. Ένα επίδομα σαν την κοινωνική σύνταξη που προβλέπεται στο άρθρο 26 του ιταλικού νόμου 153 της 30ής Απριλίου 1969, το οποίο αφενός μεν δημιουργεί για τους δικαιούχους κατάσταση που ορίζεται από νόμο, ενώ αποκλείεται κάθε κατά περίπτωση και κατά διακριτική ευχέρεια εκτίμηση των προσωπικών αναγκών ή καταστάσεων, αφετέρου δε μπορεί να εξασφαλίσει ένα συμπλήρωμα των εισοδημάτων των δικαιούχων παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως, υπάγεται καταρχήν στην κοινωνική ασφάλιση κατά την έννοια του άρθρου 51 της συνθήκης και δεν εξαιρείται από το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1408/71, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 4, του κανονισμού αυτού.

2. Ένα επίδομα σαν αυτό που προβλέπεται στο άρθρο 26 του προαναφερθέντος ιταλικού νόμου καταβάλλεται υπό τις προϋποθέσεις και βάσει αντικειμενικών κριτηρίων που καθορίζονται από το νόμο στους ηλικιωμένους πολίτες, με σκοπό να τους εξασφαλίσει ένα ελάχιστο όριο μέσων συντηρήσεως. Τα επιδόματα αυτά πρέπει επομένως να εξομοιωθούν με παροχές γήρατος κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο γ, του κανονισμού 1408/71· συνεπώς δε ανήκουν στην κατηγορία των παροχών που αφορά το προαναφερθέν άρθρο 10, παράγραφος 1, εδάφιο 1, του κανονισμού 1408/71. Εφόσον δεν υπάρχουν ειδικές διατάξεις σχετικά με τα επιδόματα αυτά στον κανο-

νισμό 1408/71, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η άρση των ρητρών κατοικίας που προβλέπεται στο άρθρο 10, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού αφορά και τις παροχές αυτές.

Επί των δικαστικών εξόδων

18 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η ιταλική κυβέρνηση, η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή, οι οποίες υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους στην κύρια δίκη το χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Διά ταύτα

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα)

κρίνοντας επί του ερωτήματος που του υπέβαλε με διάταξη της 14ης Ιανουαρίου 1982 το Corte di cassazione αποφαίνεται:

1) Ένα επίδομα σαν την κοινωνική σύνταξη που προβλέπεται στο άρθρο 26 του ιταλικού νόμου 153 της 30ής Απριλίου 1969, το οποίο αφενός μεν δημιουργεί για τους δικαιούχους κατάσταση που ορίζεται από νόμο, ενώ αποκλείεται κάθε κατά περίπτωση και κατά διακριτική ευχέρεια εκτίμηση των προσωπικών αναγκών ή καταστάσεων, αφετέρου δε μπορεί να εξασφαλίσει ένα συμπλήρωμα των εισοδημάτων των δικαιούχων παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως, υπάγεται καταρχήν στην κοινωνική ασφάλιση κατά την έννοια του άρθρου 51 της συνθήκης και δεν εξαιρείται από το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1408/71, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 4, του κανονισμού αυτού.

2) Ένα επίδομα σαν αυτό που προβλέπεται στο άρθρο 26 του προαναφερθέντος ιταλικού νόμου καταβάλλεται υπό τις προϋποθέσεις και βάσει αντικειμενικών κριτηρίων που καθορίζονται από το νόμο στους ηλικιωμένους πολίτες, με σκοπό να τους εξασφαλίσει ένα ελάχιστο όριο μέσων συντηρήσεως. Τα επιδόματα αυτά πρέπει επομένως να εξομοιωθούν με παροχές γήρατος κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο γ, του κανονισμού 1408/71· συνεπώς δε ανήκουν στην κατηγορία των

παροχών που αφορά το προαναφερθέν άρθρο 10, παράγραφος 1, εδάφιο 1, του κανονισμού 1408/71. Εφόσον δεν υπάρχουν ειδικές διατάξεις σχετικά με τα επιδόματα αυτά στον κανονισμό 1408/71, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η άρση των ρητρών κατοικίας που προβλέπεται στο άρθρο 10, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού αφορά και τις παροχές αυτές.

Everling Mackenzie Stuart Galmot

Δημοσιεύτηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 5 Μαΐου 1983.

Κατ' εντολή
του γραμματέα

H. A. Rühl

Κύριος υπάλληλος διοικήσεως

Ο πρόεδρος του τρίτου τμήματος

U. Everling

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ G. FEDERICO MANCINI ΠΟΥ ΑΝΑΠΤΥΧΘΗΚΑΝ ΣΤΙΣ 10 ΜΑΡΤΙΟΥ 1983 [1]

Κύριε πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Στην παρούσα προδικαστική υπόθεση σας ζητείται η ερμηνεία ορισμένων διατάξεων του κανονισμού 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς και τις οικογένειές τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 73), σε σχέση με τον ιταλικό νόμο που προβλέπει τη χορήγηση κοινωνικής συντάξεως στους άνω των 65 ετών πολίτες που βρίσκονται σε κακή οικονομική κατάσταση.

2. Συνοψίζω τα περιστατικά:

Η Paola Piscitello, προσφεύγουσα στην κύρια δίκη, έχει την ιταλική ιθαγένεια. Με αίτηση που υπέβαλε στις 30 Δεκεμβρίου 1972 στο παράρτημα της Έννας του Istituto nazionale della previdenza sociale [Εθνικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας] (στο εξής INPS) ζήτησε και πέτυχε να της χορηγηθεί από την 1η Ιανουαρίου 1973 η κοινωνική σύνταξη για ηλικιωμένους που βρίσκονται σε κακή οικονομική κατάσταση, σύνταξη που προβλέπεται από το άρθρο 26 του νόμου 153 της 30ής Απριλίου 1969. Με απόφαση όμως της 26ης Ιουνίου 1976 το υποκατάστημα της Έννας ανακάλεσε αναδρομικά από την 1η Αυγούστου 1975 τη χορήγηση της σύνταξης αυτής, με το αιτιολογικό ότι είχε εκλείψει μία από τις

1 — Μετάφραση από τα ιταλικά.